

Livsvandringar

Helens och Marja-Liisas väg tillbaka från gatan

Vintern 2003 fotograferade Maria Steen hemlösa kvinnor på Klara-
gården i Stockholm. Våren 2007 träffade hon Helen och Marja-Liisa
igen. Två starka kvinnor som tagit sig bort från gatan och drogerna.

»Just när vi alla står och byltar på oss vinterkläderna för att gå ut i en iskall stockholmsnatt går det upp för mig; herregud, de andra klär inte på sig för att gå hem.«

MARIA STEÉN, FOTOGRAF

TEXT & FOTO MARIA STEÉN

Att du inte gör en uppföljning på vad som hänt med folk, säger Lisa när vi råkar på varandra på Centralen i Stockholm. Sist vi sågs var det mars 2003, och jag plåtade på Klaragården, Stadsmissionens daghärberge för hemlösa kvinnor.

Nu är det är höst 2006, jag har flyttat från stan och väntar på sista tåget söder ut.

Lisa sitter på en av bänkarna vid perrongen, med en silverpenna ritar hon figurer i kanten på en broschyr.

– Ah, tror du verkligen det skulle gå, frågar jag. Idén föreföll svår men ändå lockande, mötena på Klaragården hade etsat sig fast i mig. Varje gång jag gick förbi det gula 1700-tals huset mitt emot Centralen brukade tankarna dyka upp; Vad hade hänt med de jag träffade då? Var de fortfarande hemlösa? Levde de?

MEDAN STAD ÖVERGÅR TILL land utanför mitt tågfenster tänker jag tillbaka och inser att veckorna på Klaragården präglat mig, kanske mer än vad jag förstod just då.

Jag minns hur jag brottades med frågeställningarna som hör till utsatta lägen.

Hur skildra men inte exploatera? Hur respektera integritet men inte blunda för verklighet? Jag minns också den där kvällen vid stängningsdags när mitt eget gnäll över enrummaren i Hässelby, för alltid tog ett abrupt slut. Just när vi alla står och byltar på oss vinterkläderna för att gå ut i en iskall stockholmsnatt går det upp för mig; herregud, de andra klär inte på sig för att gå hem. De klär ju på sig för att kanske gå ute en hel natt. Insikten dök upp på samma sätt som för Linus på Linjen när han naivt vislande promenerar rakt ut i tomma intet.

När folk frågade Marianne, den dåvarande föreståndaren hur hon orkade jobba med folk som befann sig i så till synes hopplösa situationer, många med flera misslyckade bostads- och avgiftningsförsök bakom sig, brukade hon svara; ”Var och en har rätt till sin egen förändringsprocess. Går det inte denna gång så funkar det kanske nästa. Eller den tredje, fjärde eller femte gången. Förändring är alltid möjlig.”

HELEN OCH MARJA-LIISA VAR två av de jag träffade 2003. Då var Helen en av de som rastlöst släpade runt alla sina tillhörigheter i plastkassar. Hon hade då varit hemlös i fjorton år och missbrukat i nästan trettio.

Marja-Liisa knarkade inte men varje gång vi sågs var hennes boendesituation alltid lika temporär. Ena gången sov hon på Nattis, nästa gång i en husvagn. Just den här vintern bodde hon i bilen.

Hur gick det sen? Våren 2007, fyra år senare, återser jag Helen och Marja-Liisa igen. Här är deras berättelser. ■

Lisa heter egentligen något annat.

Fika i Kulturhuset, april 2007.

HELEN: Man blir svag som en fågelunge, ingenting fungerar. En gång åkte vi till familjehem för avgiftning. I tre, fyra veckor kräks man bara, får diarréer, kan inte sova, inte äta. Allt slås ut, ungefär som en kraftig influensa med 41 graders feber, fast värre. Till slut orkar man knappt ta sig till toaletten. Är man på häktet har man en madrass och en filt, ingen medicin.

Då vill man bara vrida ut och in på hela kroppen. Man tappar helt sig själv, har inga endorfiner, känner sig ungefär som när man var i puberteten när allting var fel. Säger nån hej börjar hjärtat slå, ska man ringa ett samtal är det likadant, man kan inte säga ifrån. Man svettas, fryser och hjärtat

slår. Det sitter i minst ett år.

I Rosenlundsteamets pilotprojektet som jag deltar i nu, får man börja med medicinsk underbehandling direkt, utan avgiftning innan. Det har visst gett väldigt goda resultat. Varje tisdag går jag på samtal med min sköterska. Det kändes att de ville mig väl, trodde mycket på mig. Lite stränga var de, samtidigt som jag fick mycket stöd.

”Du har så många möjligheter”, sa de.

Nu har jag varit drogfri i två år. Jag tackar Gud varje dag, trodde aldrig att jag skulle komma ifrån gatan. Samtidigt vet jag hur lätt det kan vara att trilla dit igen.

Men jag vill inte tillbaka dit ut igen, inte för allt smör i Småland.

»Nu har jag varit drogfri i två år. Jag tackar Gud varje dag, trodde aldrig att jag skulle komma ifrån gatan.«

HELEN

Helen på Trollets gympass på Convictus, April 2007.

Helen utanför Klaragården, Mars 2003.

»En dag bestämde jag mig för att jag skulle knarka för gott: jag valde knarket helt enkelt. Jag kunde inte tänka mig ett liv utan amfetamin.«

HELEN

På Klaragården, Mars 2003.

HELEN "Ibland hade man inte duschat på flera dar, hade inga pengar till mat, köpte inte ens cigg för man var tvungen att ha pengarna till knark.

Visst hade man sina små bra stunder ibland men det handlade bara om knark. Man visste att man hade på kvällen och på morgonen och en halv dag framåt kanske. Det var så kortvarigt. Sen var det dags att fixa pengar igen. Så där var det, dag ut och dag in, i ur som skur.

Eller så var det; "Jag måste få sova, jag måste få mat". Det var tur att Klaragården fanns. Det värsta

var att duscha och det inte fanns underkläder, då måste man först gå ut och sno trosor. Ibland kunde man gå in i duschen och när man kommer ut har nån snott dojorna och kassen med rena trosor i, som man just fixat.

Nån vinter sov vi på madrasser utanför Stadsmissionen, ibland kom polisen och slängde ut oss. Annars bodde vi ofta på Nattis. Det var skönt att ha Tommy, man hjälpte varandra. Ofta drog man sig undan familjen, det var inte det att jag inte var välkommen men man kunde aldrig hålla tider, aldrig

bestämma något, allting var hela tiden flytande.

Jag var hemlös från -89 tills för tre år sen. I fjorton år. Usch, man var hela tiden tvungen att bära på allting, allt man ägde fanns ju i den där väskan. Man gick och bar och bar och bar, samlade på sig allt man kunde, för man var så rädd att inte ha något alls.

Men lika mycket som man samlade på sig, lika mycket förlorade man. Nuförtiden vill jag helst inte ha flera kassar på cykeln, det påminner mig för mycket om den tiden.

Under tiden som jag var bostadslös såg det så ändlöst ut. Jag visste inte hur det skulle gå till att komma ur det. Vart ska man få upplysning om olika möjligheter ifrån när man är ute på gatan? Just då såg jag ingen utväg. Men det blev en oväntad utväg. Björne, en underbar kille på St. Eriks uppsökarteam, berättade att det pågick ett forskningsprojekt på medicinsk underbehandling för missbrukare. Jag kom med som sista reserv.

Häromveckan ringde jag Björne och tackade för allt han gjorde för mig då."

HELEN: "Jag är född i stan, har bott på Söder i hela mitt liv. Pappa hade egen firma, vi hade det rätt gott ställt, hade lantställe och reste mycket. Jag hade en bra barndom även om det var ganska strängt hemma. Problemen började väl i skolan, jag var ordblind och hade jättesvärt med att läsa och skriva. Jag var tretton när jag började med hasch, arton när jag började med amfetamin. Det var hela tiden mycket droger, det var det fria sjuttioalet och jag levde hippie-liv. Jag började och jag slutade, började och slutade, så höll det på.

En dag bestämde jag mig för att jag skulle knarka för gott: jag valde knarket helt enkelt. Jag kunde inte tänka mig ett liv utan amfetamin men insåg att jag var tvungen att sköta om mig med mat, sömn om jag skulle fortsätta. Under hela den tiden åt jag middag varje dag, betalade hyra, skötte mig. Pappa höll mig under armarna med lägenhet och stöttade. Under sex år hade jag en second-hand-affär på Horns-

gatan, den sålde jag sedan när jag hade fått barn.

Mamma och pappa tog hand om min son när han var två och ett halvt. När jag var trettio höll jag upp med drogerna i tre år. Men jag hade så tråkigt. Varje kväll efter att min son somnat och jag gick hem från mina föräldrar satt jag ensam framför tv:n. Ska mitt liv vara så här? undrade man då. Jag höll på med yoga, tog varma bad och allt möjligt men det blev liksom ingen ändring.

Ett tag praktiserade jag som grafiker på Svenskan. Jag kände mig så jävla hemma i den miljön, det kändes som min värld. Jag sökte jobb där två gånger men fick inget. Det var svårare för tjejer då, branschen var så mansdominerad. Hade jag kommit intill där hade jag kanske slutat knarka. 1988 tog saker och ting en helt annan vändning. Jag hade en depression som satt i, det ena byggde på det andra. Jag förlorade jag lägenheten, det blev för mycket spring på folk. Det var väl då eländet började."

»I dag ser jag annorlunda på ägodelar, jag aktar mig för att samla på mig för mycket. Försöker hinna skapa så mycket som möjligt i stället.«

HELEN

Helens pågående konstnärliga arbete.

På Nationalmuseum, April 2007.

HELEN: "Jag har alltid varit besatt av gamla kläder och antika saker. Jag sparade på allt och hade mycket arvegods; fina gamla kläder, en smyckesamling, gamla möbler; spegelbyrå och Achilles-tavlor från farfar, porslin i vitt och blått i köket. När jag blev av med hela mitt bohag, då ville jag inte leva längre.

Jag hade en skuld för magasineringen av bohaget hos Soc. och till slut ville de inte betala längre. Tillsammans skulle vi åka till magasinet och jag skulle peka ut vad som skulle sparas. Jag hade redan missat två möten, nu hade jag en tredje och sista tid för möte hos dem klockan tio. Men natten innan hade jag och Tom somnat i en skrub, för en gångs skull hade vi fått sova en hel natt i sträck. Vi sov tills kvart i ett dagen efter, så då missade jag det mötet också.

Allt jag ägde gick på auktion för fyrtiotusen; antika målningar från Tibet, gamla draperier som farmor broderat, dagböcker ända sen jag var liten flicka, teckningar, dikter och alla kort på min son. Efteråt fick jag bara en lapp som sa att jag inte hade nåt kvar. Då såg jag ingen mening med nåt, jag blev så fruktansvärt deprimerad. Jag sörjde i flera år, ville aldrig mera ha ett hem. Nästans hade jag ju tänkt att lämna efter mig det där på något vis. Jag försöker att inte tänka på det nu. Jag lever ju i alla fall.

I dag ser jag annorlunda på ägodelar, jag aktar mig för att samla på mig för mycket. Försöker hinna skapa så mycket möjligt i stället. När jag får ett eget hem igen kommer det att vara väldigt viktigt att inreda det med stil och smak. Det är så mycket trender nu, jag tycker mer om det gamla; rena raka linjer men ändå färg.

Jag hoppas på att kunna göra ett mysigt hem."

Marja-Liisa utanför sin lägenhet i Nockeby. April 2007.

MARJA-LIISA: "Mammas familj var ryska zigenare, de flydde från Tyskland till Finland under andra världskriget. Där träffades mamma och pappa, vi flyttade till Sverige 1956 när jag var sju år. I Sverige rasade mammas värld. Hon var vek, föll för spriten och orkade aldrig lära sig svenska på riktigt. Pappa begärde skilsmässa och jag hamnade i fosterhem i Uppsala. På helgerna åkte jag och hälsade på mamma.

Jag var tretton år sista gången vi sågs, redan när jag lämnade henne visste jag att jag aldrig skulle se henne mer. När de ringde från sjukhuset och sa att hon tagit sitt liv hade jag redan sörtjt i tre dagar.

När jag var nitton gick jag på lantbruksskola i Dala-Järna, jag älskade att laga mat och fick sommarjobb hos en välbärgad familj på Lidingö. Sedan sökte jag mig vidare till knapp-fabriken i Vansbro, under

vintersäsongerna jobbade jag på Högfjällshotellet i Sälen. Fick jobb på mentalsjukhus innan jag vidareutbildade mig till barnskötare, 1969 började jag på Karolinska som sjukvårdsbiträde.

Min dotter var fyra år när jag blev sambo med en man ute på Ekerö. Vi hade det mycket gott ställt men han drack. En gång jagade han oss med gevär runt huset, den kvällen pratade min pappa med mig: "I morgon bitti går du därifrån. Du vänder dig inte om, du bara går."

Jag bodde i Hjulsta i sju år. Min kille var hälare och vi åkte dit för olaga vapeninnehav och narkotikainnehav. Det blev fängelse i fyra månader, jag hade aldrig suttit inne förut. När jag kom ut blev jag erbjuden att hyra rum hos en gammal kille, han drack och blev närstående så jag flyttade till ett rum i Jakobsberg och sen tillbaka till min gamla kille i Hjulsta. Han hade varit sjuk av och till och till slut vart vi av med lägenheten och fick flytta till Solna Camping. Där dog han i mina

armar. Hans syster tog vårt bohag som stod på Shurgard och lämnade mig barskrapad på campingen. Jag hade Klaragården då, tack och lov, men det var en hemsk period, jag drömde mardrömmar och kände mig helt ensam.

Jag har haft tre skyddsänglar i mitt liv; min pappa, mormor och så en dold.

Det sista pappa sa till mig innan han dog var "jag kommer alltid att vara med dig Marja-Liisa." Sen dess har han varnat mig många gånger."

»En gång jagade han oss med gevär runt huset, den kvällen pratade min pappa med mig: 'I morgon bitti går du därifrån. Du vänder dig inte om, du bara går.'<«

MARJA-LIISA

Marja-Liisa under hemlöshetstiden utanför Klaragården vid stängningsdags. Mars 2003

»Man blir bortskämd på något annat slags sätt när man är hemlös, maten blev serverad, någon vek ihop ens kläder och frukosten stod på bordet när man kom till Klaragården på morgonen.«

MARJA-LIISA

MARJA-LIISA: "Jag gick nog ute i sammanlagt sex år nånting. Man förändras av det, härddas på något vis. Jag har bott i bilar, husvagnar, källare och på femkronors-toaletter.

Ibland har man övernattnat själv på en liten toalett, ibland med en polare.

Man känner sig jättedum när man går ut därifrån, sen går man till Klaragården och duschar bort det. Det gick det med. I bland hjälpte jag dem på Seven-Eleven att vakta kassan, i utbyte fick jag mat. Så där höll det på. Det var många som var vänliga mot en. Men en sak kan jag säga, ibland blev jag blev förbannad på mig själv. Man blir bortskämd på något annat slags sätt när man är hemlös, maten blev serverad, någon vek ihop ens kläder och frukosten stod på bordet när man kom till Klaragården på morgonen. Man går in så i det där, det är lätt att bli en gnällig typ som anmärker på allting. Fast man tänker inte på om man är lycklig eller olycklig, det enda man tänker på är hur nästa natt ska gå.

Sen upptäckte jag Nattis, det var där som tryggheten började bildas. När nya tjejer kommer in på Klaragården så rekommenderar jag dem alltid att gå dit."

Marja-Liisa har precis flyttat till en husvagn på Flatenbadens camping, Stockholm. December 2003.

»Jag tog mig ur det helt på egen hand, i två veckor låg jag hemma med diarré och skrek hela nätterna för kroppen gjorde så ont, varenda led värkte.«

MARJA-LIISA

MARJA-LIISA: "Ibland kommer man till vägska!; antingen lever jag eller så dör jag. Så har det varit flera gånger i mitt liv. Jag drack i tio år innan jag kom jag till den punkten.

Det började på krogen med kompisarna i början på åttiotalet. Jag drack mer och mer, satt på puben tolv timmar i sträck och umgicks med fyllefolk som inte menade nåt med nånting. Hela tiden jobbade jag som vanligt som sjukvårdsbiträde på Karolinska.

Jag var sambo med en man som misshandlade mig, på jobbet skyllde jag på allt möjligt. När jag var fyllsjuk ljög jag och sa att jag var sjuk, man var ju livrädd för att vara borta. Det var Kristina, avdelningschefen som till slut konfronterade mig i omklädningsrummet: "Nu tycker jag att du ska berätta precis hur allt ligger till! Säg som det är, du får stryk hemma!"

terade mig i omklädningsrummet: "Nu tycker jag att du ska berätta precis hur allt ligger till! Säg som det är, du får stryk hemma!"

Då berättade jag om allt det jag hade burit på så länge; om alkoholproblemen och misshandeln hemma. All press, all stress och allt ljugeri bara släppte,

jag hade fördömt mig själv för jag hade så dåligt självförtroende. Jag fick låna en tjänstebostad och flyttade ifrån honom dagen efter. Hade det inte varit för Kristina som peppade mig till max så hade jag nog bott kvar och druckit vidare ett par år. Det betyder allt att få berätta.

Jag minns första gången jag sa: "Nej tack, jag har min Ramlösa." Bara en av tio polare tyckte att det

var bra, de var som en vargflock, gjorde allt för att hålla kvar en.

Men jag visste att det var färdigt då. Jag växte inombords av det där nejdet.

Tidigare hade jag fått Treo Comp utskrivna mot migrän, då visste ingen vad det var, man bara skrev ut. I början mår man väldigt bra av dem, blir nästan euroforisk. Sen måste man öka dosen, till slut var jag uppe fyrtio om dan, var alltid tvungen att ha ett rör hemma, annars kände jag mej inte trygg.

Helt plötsligt började jag få riktiga pedantanfall när jag åt dem. På nåt vis försökte jag städa bort spriten och ångesten som kom när jag var bakfull. Gjorde jag så att det blev fint och blänkta mätte

jag bättre och kunde sova på natten. Till slut sa min dotter "om du inte slutar nu så vill jag inte vara bekant med dig längre!". Det var då jag kom till insikt om att det pedantiska egentligen berodde på nåt helt annat.

Det man känner inuti överför man på DET, jag kunde lika gärna ha utvecklat torgskräck. Till slut kände jag mig så skitig inuti, ville inte veta av det mer.

Jag tog mig ur det helt på egen hand, i två veckor låg jag hemma med diarré och skrek hela nätterna för kroppen gjorde så ont, varenda led värkte.

Jag är så jävla glad att jag kommit ur allt det där nu, det är åtta år sen nu."

MARJA-LIISA: "Att måla betyder allt för mig, precis allt! Mina tavlor hänger över hela Stockholm, det är säkert ett hundratal. Jag har ställt ut på Klaragården, Bellmansgalleriet och i Tyskland och det är många som har köpt av mig. Jag har ingen längtan efter berömmelse eller så, det enda jag vill är att mina tavlor ska komma ut, att folk ska tycka om dem.

När Antonia Ax:son Johnson fyllde sextio målade jag en tavla till henne som hon själv kom och hämtade på Klaragården. Hon har ju så himla mycket att göra, äger hela Åhléns och allt det där. Så jag målade ett sago slott till henne där hon kan vara i lugn och ro och bara tänka på allt annat utom jobbet.

Jag målar dagligen. Helst stort, små teckningar är det värsta jag vet. Får jag en hel vägg att måla på, då kan det bli riktigt bra! Abstrakt gillar jag inte alls, folk ska kunna se och känna igen sig själva i mina målningar. När jag inte kunnat köpa riktiga färger har jag blandat i hop egna av smink och annat jag hittat eller fått.

Min stora dröm är att ha en egen ateljé, ett eget utrymme med riktiga färger och en liten affär för alla tavlorna. Nångång ska den drömmen gå i uppfyllelse."

Marja-Liisa i lägenheten i Nockeby. Mars 2007.

»Min stora dröm är att ha en egen ateljé, ett eget utrymme med riktiga färger och en liten affär för alla tavlorna.«

MARJA-LIISA

Marja-Liisa målar på Klaragården. December 2003.

Marja-Liisa och Tage i lägenheten i Nockeby. April 2007.

MARJA-LIISA: "Det var Tages läkare och en kurator på sjukhuset som skrev världens brev till Bostadsförmedlingen och förklarade att "de kan absolut inte bo i husvagn längre".

Vårt ärende gick ända upp i Regeringskansliet. Efter tre veckor hade vi en liten tvåa på femtio kvadrat, med kök och stort badrum! Det var ett under att vi fick den.

Jag är rädd att bli utan Tage, vi har ju vuxit ihop nu.

Allt började med att Tage jagade mig i tre månader och frågade om vi inte kunde gå ut och fika. Då bodde han i en arbetarbarack under Liljeholmsbron.

Jag sa nej, nej hela tiden. Men en dag åkte jag med en kille ut dit som skulle lämna tillbaka en

telefon som han var skyldig Tage. Sen åkte jag aldrig därifrån, jag bara stannade! Nu har vi varit tillsammans i sju år.

Tage är författare och var med och startade Fryshuset. En av hans böcker heter "Varulven" och handlar om hans år i fängelse. I samma veva som han flyttade ut till mig på Flatens camping 2003, brann min husvagn upp. Allt jag hade målat och allt som Tage hade skrivit brann upp, det bara smalt ner i en hög.

Precis när vi stod där kom polisen. Tage var lyst för olovlig körning då, så när de fick syn på honom tog de ju in honom direkt. Han fick fyra månaders fängelse.

Dagen innan han muckade gifte vi oss!"